

1. Abony, Turjányos-dűlő

(Pest megye) R

2007-ben folytatódott az 1. sz. agyagbányában a nyersanyag-kitermelés által veszélyeztetett lelőhely 2004 óta zajló megelőző feltárása.

Május elejétől október végéig a jelenlegi bányatelek ÉK-i sarkának, megközelítőleg 3,1 hektárnyi régészeti felületnek a feltárását végeztük el, így a kutatott terület nagysága összességében meghaladja a 135 000 m²-t.

2006-ban nem jutott idő a felület Ny-i szélén elhelyezkedő beásások kibontására. Ehhez az objektumcsoporthoz tartozott az a két, egymásra szimmetrikus, megközelítőleg derékszögben kanyarodó alapárokszakasz, amelynek idei kibontása során aljukban különböző méretű és mélységű cölöplyukakat észleltünk. Az alapárkok közötti területen az árokszakaszok szimmetria-tengelyében egy három cölöplyukból álló oszlopsort is kibontottunk. A területrész erodáltsága és a nagy mértékű újkori bolygatás következtében a szerkezet Ny-i lezárását nem találtuk meg. A beásásokból előkerült csekély mennyiségű leletanyag egyértelműen a késő rézkor kezdeti szakaszára, a protobolerázi horizont időszakára keltezhető. Ezek alapján nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a korszak településéhez tartozó építmény szerkezeti alapozásának egy részét sikerült feltárnunk. Az előző évről áthúzódó felületen még egy, számos beásásból álló, nagy mennyiségű leletanyagot, köztük paticsot tartalmazó anyaggyerő gödröt is kibontottunk.

A lelőhely csaknem egészét kitevő, a protobolerázi időszakra keltezhető telep tájolása alapján feltételezhető volt, hogy az idén feltárandó területrész csak a település ÉK-i szélét érinti. Az előkerült objektumok elhelyezkedése és a belőlük előkerült leletek igazolták ezt a feltevést. Ezen a részen nem találtunk olyan jellegzetes telepobjektumokat, amelyekből az egykori település lakókörnyezetére utaló nagy mennyiségű „települési hulladék” vagy paticsomladék került volna elő. Ezzel szemben a feltárt gödrök nagy része a már előző években megismert, átlagosan 2 m hosszú, 0,5 m széles, az alja felé szűkülő, egyes esetekben rendkívül mély beásások csoportjába tartozott. Az objektumok formája, településen belüli elhelyezkedésük, valamint az agyagos altalaj nedvességmegtartó képessége alapján úgy véljük, hogy ezek a beásások bőraru és textil-ia előállításához használt állati és növényi alapanyagok előkészítésére szolgáló áztatógödrök lehettek. Erősíti ezt a feltételezést az is, hogy az objektumok közelében, az előző évhez hasonlóan, kibontottunk egy nagyjából 1 m átmérőjű, hengeres falú, 5,5 m mélységű kutat is. A beásások egykori funkciójára a betöltésükből vett nagy mennyiségű földminta kémiai elemzése adhat választ.

Az egyik hosszúkás gödör esetében másodlagos funkciót is azonosíthattunk. A részben már betöltődött objektum felső rétegéből egy edénymelléklettel ellátott, zsugorított temetkezés került elő.

A terület ÉK-i sarkában mintegy 70 m hosszan a település tájolásával megegyezően, egy kettős-hármas osz-

lophelyekből álló cölöplyuksort találtunk. A korszakra keltezhető objektumok kizárólag az oszlopsortól DNy-ra helyezkedtek el. Minthogy a cölöplyukakból leletanyag nem került elő, valamint az ettől a résztől É-ra eső területet az évtizedekkel korábbi bányaművelés elpusztította, mindössze feltételezhető, de nem bizonyítható, hogy az oszlopsor a település egykori lezárásához tartozott.

A 2007. évi felület kutatásával párhuzamosan pót-lólagos feltárásokat végeztünk a 2005. évi ásatási területen, amelyen idén már bányászati tevékenység folyt. Az előző évek dokumentációja alapján valószínűsíthető volt, hogy ezen a részen a 2006-ban feltárt egyedülálló áldozati kutakkal megegyező, szintén kilenc beásásból álló objektumcsoport található. Ezeknek az objektumoknak a teljes feltárását az adott év őszi esőzései tették lehetetlenné. A megbízóval folytatott egyeztetést követően lehetőségünk nyílt két gödör újbóli szondázó feltárására. Ennek során világossá vált, hogy a beásások mélysége jóval meghaladja a bányaművelés első szintjének mélységét, ezért kiemelt figyelmet fordítottunk erre a területre a kitermelése során. Ennek köszönhetően az agyagkitermelés első fázisát követően azonosítani tudtuk mind a kilenc, részben kiásott objektumot és lehetőségünk nyílt a gödrök megmaradt részének teljes feltárására. A munkálatok során egyértelművé vált, hogy a beásások nagyméretű, szisztematikusan elhelyezett edénydepókkal, állatvázdarabokkal előkészített, egymástól steril rétegekkel elválasztott, ismétlődő régészeti jelenségeket tartalmazó botroszok. Az objektumcsoport kiemelkedő jelentősége, hogy a 2006-ban feltárt egyedülálló régészeti megfigyelés egyazon településen belüli ismétlődését sikerült azonosítanunk.

A 4–4,5 m mély áldozati kutak feltárását nagyban nehezítette az erőteljes talajvízbetörés. A jelenség fontossága abban rejlik, hogy a területre napjainkban, természetes állapotában 3,5–4 m mélységben húzódó talajvíztükör jellemző. Ez a talajvízszint a bányaműveléshez kapcsolódó folyamatos szivattyúzás következtében tovább csökken, így a több mint 5 m mélységű, egykori kutak kibontása során sem észleltünk vízszivárgást. A botroszokban megjelenő talajvízre a bányaprofilban megfigyelhető geológiai rétegsorok adtak magyarázatot. A lelőhely területét keresztülvágja egy, a késő rézkor idejére már feltöltődött, pleisztocén folyómeder, amely ezen a részen erőteljes vízer jelenséget eredményez. Az egykori folyómeder meanderei jól megfigyelhetők a környező, mezőgazdasági művelés alatt álló területekről és a lelőhelyről készült légi fotókon is.

Munkatársak: Lajtos Tamás és Szécsényi Zoltán.

A leletanyag feldolgozás után a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

SERLEGI GÁBOR – FÁBIÁN SZILVIA

2. Acsád, Budkai-dűlő

(Vas megye) Ró

2007. április 15-én végeztünk terepbejárást a dűlőben. A felszíni gyűjtés során nagy mennyiségű lelet-, illetve

épületanyag (tegula, habarcs) egyértelműen kirajzolta a római villa területét, mely a dűlőúttól Ny-ra, rögtön az út mentén fekszik. Elképzelhető, hogy kiterjedése az út K-i oldalán is folytatódik, ám a sűrű növényzet itt lehetetlené tette a bejárást. A telepnyom É-D-i irányú, kb. 250 m hosszú és 100 m széles. A gyűjtött anyag szürke kerámia, mázas mortárium, terra sigillata edények (díszített is) töredékei, egy bronzcsengő(?), bronzlemez darabja, egy kék színű üveggyöngy és üvegtöredékek. A lelőhely összefüggése feltételezhető a villától mintegy 500–600 m-re D-re lévő római temetővel (Csepreg úti dűlő).

Munkatársak: Kelbert Krisztina régésztechnikus, Nemes Tibor.

ILON GÁBOR

3. Adony, Szent Mihály-puszta, Bolondvár (Fejér megye) B

A Bolondvár őskori telepét a 19. sz. közepe óta többen említik, régészeti ásatás még nem volt a területén. 1949-ben az akkor még füves területen e sorok írója,¹ majd 1973-ban Csukás Györgyi talált őskori, bronzkori cserepeket a felszínen.²

A Bolondvár a községtől DK-re 4,5 km-re, a Duna egykori ártere fölé magasodó dombsor szélén van. A dombsorba természetes vízmosások, völgyek vágódnak be, azt több kisebb-nagyobb részre bontva. Ezek egyike a Bolondvár is, melyet ÉÉK felől, az ártér felett igen meredek domboldal határol, többi oldalát pedig a természetes eredetű mély és széles völgyek veszik körül. Egyedül a D-i oldal alatti részen végezhetek az őskorban mélyítést, a fennsík felőli védelem erősítésére.

Az egykori telep hosszúságú platót képez, legmagasabb része a K-i vége felé van, ÉNy felé végig lejt. A domb természetes pereme jelenti a telep szélét, erődítésnek, sáncnak vagy ároknak a felszínen nyomát sem látni. Az ÉK-i és Ny-i perem alatt a külső oldalon 1–1,5 méterrel mélyebben 1–2 m széles, több helyen már elmosódott terasz húzódik. Ehhez hasonló teraszt más bronzkori földvárak szélén is találunk, de itt a K-i és Ny-i oldalon a terasról a völgybe levezető út miatt az eredete bizonytalan.

A sűrű, de áttekinthető erdővel fedett területet 2007 késő őszén mértem fel. (Az illusztrációt lásd a 159. oldalon!) A völgyekkel körülhatárolt telep hossza 118, szélessége a K-i végében 27, a Ny-i végében 70 m.

NOVÁKI GYULA

4. Akasztó határa

(Bács-Kiskun megye) U, B, Sza, Kö

2007. március 21-én helyszíni szemlét tartottam a település több pontján.

Templom-hegy: A valószínűsíthető középkori templomos falu helyét a térképeken a községtől kb. 1,5 km-re DNy-i irányban jelzett Templom-heggyel véltem beazonosítani. A lelőhely É-D irányú elnyújtott dombon fekszik, D-i irányban a következő dombhátat is magában foglalja, a gyér leletanyag bizonyossága szerint. Központi, intenzív anyagszóródással jelentkező része a Templom-hegy nevet viselő dombhát legmagasabb részén van. A dombnak jelenleg csak egy részén művelik a szőlőt.

Kisebb mennyiségű durva, talán bronzkorhoz köthető kerámia mellett jóval nagyobb számban a szarmata időszakhoz köthető kerámia, valamint nagyobb mennyiségű csont is feküdt szerteszét a felszínen.

Középkori leletanyagnak, templomnak nyoma sem volt. Ezért egy helyi lakoshoz fordultam segítségért, aki szerint rossz helyen járok, ugyanis a domb, mely a térképeken Templom-heggyként szerepel, nem a helyiek által ismert Templom-hegy. Ők ezt a nevet egy ettől D-re kb. 700 m-re levő dombra használják.

Nadrág-sziget: Helyi lakos útba igazítása után megtaláltam a középkori lelőhelyet is. A helyszín két, ÉNy-DK irányban kissé nyújtott, a környezetéből jócskán kiemelkedő dombháton fekszik. A délebbi, magasabb domb tetején állt egykor a templom, melynek helyét nem túl nagy, kb. 15×15 m területen réti mészkődarabok és embercsontok jelezték. Ezt a részt K-ről egy hosszú, É-D irányú széles dombhát, a Kígyós-hát kíséri, rajta a középkori település félreismerhetetlen maradványaival. A leletanyag alapján a 14–15. századi telepnek Árpád-kori előzménye nem volt. A település É-i irányban 450–500 m hosszan biztosan követhető. K, Ny és D irányból egy ma is vizet szállító kisebb vízfolyás öleli körbe, ezen túl a mélyebb területeken nem találtam semmit, ezek szerint vízállásos rész volt körben. A település tökéletesen alkalmazkodik a domborzati viszonyokhoz. A helyiek ma is ezt a részt nevezik Templom-heggynek.

Halastavak D-i vége: Az akasztói csárda bejáratának közelében egy, az 53. sz. út, a csárdabejáró, egy csatorna, és a tavak által bezárt, háromszög alapterületű részen földmunkát végeztek a közelmúltban.³ A terület nagy részén csak a gyökérzónát érintő terepegyengetésre került sor, ellenben 15–20 m széles sávban az út és a csatorna partján fasort telepítettek, melynek során mélyen mozgatták meg a talajt. A felszíni nyomok alapján ez a mélyszántás részben érintette a neolitik lelőhelyet, csont, kerámia és paticsdarabok jelezték ezt.

ROSTA SZABOLCS

5. Alibánfa, Postaút alatti-dűlő

(Zala megye) Rő

A lelőhely Alibánfa és Kemendollár közt, a Sümegre vezető út és Zalalövő–Zalaegerszeg–Ukk–Boba vasút-

1 NOVÁKI Gy.: Fejér megye őskori földvárjai. ArchÉrt 79 (1952) 3–17, 12.
2 CSUKÁS Gy.: Adony-Szent Mihály-puszta. Rég. Füzet. Ser. I. 27 (1974) 3.

3 Kustár Rozália terepbejárása: Akasztó-Halastavak déli vége KNP 004. lh., KJM Adattár 2007-1980.